

concept «synergism» is considered. The scheme of procedure of an establishment synergism components of strategic potential of region is offered. On making an analysis of the approaches to the characteristics and estimation of the competitiveness of the regions. Corresponding groups of regional competitiveness indicators are suggested in the article, namely, economic, social, institutional and organizational. The investigation performed has made it possible to define the significant indicators which constitute the estimation of the competitiveness of the regions. The degree of competitive positions proximity of Ukrainian regions has been characterized on the basis of the received indicator of Euclidean distance. The groups of regions holding close competitive positions have been defined. The relation between the complex development parameters and competitiveness of the region has been found out. Management of complex regional development for achievement of its competitiveness should be directed to the increase of using the strategic potential of the region. It is possible to reach the required goal due to complete and timely estimation of the strategic potential of the region as well as a grounded substantiation of corresponding administrative decisions. The corresponding administrative decisions which are directed to complex development of the region. It has been proven that the use of the offered methodology would allow for monitoring of certain outsets for the timely intervention in a situation in case of adverse changes in the external and internal environment of the region. In addition, this would allow for the cluster analysis, to investigate the cross-group communications of the components of strategic potential for the timely reaction to changes which occur in them; to create the matrix of synergies outsets of the components of the strategic potential of the region through the application of statistical and heuristic research methods.

УДК 330.34.011

СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

ТАРАСЕНКО Д.Л.,
кандидат наук з державного
управління, доцент,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

У статті розглядається питання сутності розвитку соціально-економічної системи. Також проаналізовано наукові трактування поняття «розвиток», систематизовані ознаки розвитку. Надано характеристику моделей соціально-економічного розвитку території.

***Ключові слова:** розвиток; соціально-економічна система; модель розвитку території.*

В статье рассматривается вопрос сущности развития социально-экономической системы. Также проанализированы научные трактования понятия «развитие», систематизированы признаки

развития. Дана характеристика моделей социально-экономического развития территории.

Ключевые слова: *развитие; социально-экономическая система; регион; модель развития территории.*

The article deals with the essence of development of the social and economic system. Also, analyzes the scientific interpretations of the concept of «development», systematizes the development features. Characterizes the models of socio-economic development of the territory.

Keywords: *development, social and economic system, the development model of the territory.*

Постановка проблеми. Розвиток національної економіки упродовж останніх років відбувається під впливом глобальних проблем як зовнішнього оточення, так і внутрішніх факторів. У забезпеченні її ефективного розвитку визначено підвищення ролі регіонів. Незважаючи на вирішальну роль регіонів у соціально-економічних перетвореннях в Україні, регіональні аспекти економічних перетворень протягом довгого часу ігнорувалися. Це підтверджується і офіційно прийнятим курсом держави на децентралізацію, на максимальне вирішення багатьох питань правового, організаційного, фінансового, ресурсного та методологічного характеру, тобто формування та функціонування нової парадигми відношень.

Сучасний соціально-економічний стан регіонів і міст не забезпечує належних умов життєдіяльності населення, рівня та якості їх життя, тому з'явилась гостра необхідність планування майбутнього та розвитку соціально-економічної системи регіону. Особлива роль регіону обумовлена, насамперед, тим, що господарство регіону представляє собою цілісну відтворювальну структуру, де здійснюється відтворювання саме соціально-територіальної спільності, факторів виробництва та сукупного регіонального продукту.

Для забезпечення та прискорення розвитку економіки регіону необхідно задіяти відповідний мотиваційний механізм, який дасть змогу здійснювати управління економічною діяльністю на різних рівнях із застосуванням найдієвіших мотиваційних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку соціально-економічних систем розглядали в своїх працях: О.І. Амоша, В.П. Бабич, В.Д. Бакуменко, К. Маркс, А.М. Михненко, О.С. Падалка, Д. Рикардо, А. Сміт, В.Н. Тарадай, Т.Н. Черепнова тощо.

Метою статті є розгляд теоретичних підходів до сутності розвитку соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сам термін «розвиток» у науковій літературі використовується по різному в залежності від політичних і соціально-економічних завдань, що на нього поклалися. Наукові підходи до трактування поняття «розвиток» наведено у табл. 1.

Систематизовані ознаки розвитку наведені на рис. 1.

У сучасних умовах активно використовуються у наукових публікаціях поняття, які є різновидом: «територіальний розвиток», «регіональний розвиток», «місцевий розвиток». Замість галузевого підходу до розуміння поняття

«розвиток» і сутність якого була у розробці загальнонаціональних програм, у ХХ столітті почалося використання терміну «регіональний розвиток».

Таблиця 1

Наукові трактування поняття «розвиток»

Визначення поняття	Дослідник
1. Це сукупність спрямованих, інтенсивних та якісних змін економічної природи, що відбуваються внаслідок протиріч у внутрішньому середовищі та впливів факторів зовнішнього середовища [1, с. 75].	Дуда С.П.
2. Процес закономірної зміни переходу з одного стану в інший, більш досконалий; перехід від простого до складного, від нижчого до вищого [2, с. 643].	Ожегов С.У. Шведова Н.Ю.
3. Процес сукупних змін у соціально-економічній системі регіону, який спрямований на його перехід до нового якісно-кількісного стану під впливом факторів внутрішнього й зовнішнього середовища, діючих у часі та просторі [3, с. 21].	Бут Т.В.
4. Незворотна, спрямована закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, унаслідок чого виникає новий їх якісний стан [4].	Сурмін Ю.П. Бакуменко В.Д. Михненко А.М.

Галузевий підхід був спрямований на підтримку окремих галузей промисловості: металургійної, вуглевидобувної, автомобільної тощо для припинення їх занепаду або забезпечення зниження темпів за рахунок фінансової підтримки. Однак з часом політика активної фінансової підтримки конкретних галузей зазнала змін, і замість цих заходів стали прийматися підходи, які були орієнтовані на «регіональний розвиток», який передбачає задоволення потреб окремої території, але не конкретної галузі. Цей підхід полягає у створенні сприятливих умов для розвитку регіону, але не в безпосередній підтримці конкретних галузей. Отже, державна політика підтримки економіки певною мірою позбулася галузевої спрямованості, залишаючись при цьому актуальною в тих сферах, де ринковий механізм не готовий до здійснення інвестицій [5].

Рис. 1. Основні ознаки поняття «розвиток» [3]

На думку В.Н. Тарадай треба пам'ятати, що розвиток регіону – «е багаточільовий і багатокритеріальний процес. Регіональний розвиток – це режим функціонування регіональної системи, який і орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення, забезпечений стійким, збалансованим і багатофакторним відтворенням соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території» [6, с. 268].

Основу регіонального розвитку повинна формувати гнучка і сприятлива до інноваційних перетворень економіка, яка вимагає диференційного підходу кожного регіону, враховуючи його особистості та можливості. В.П. Бабиц вважає, що розвиток соціальної сфери є передумовою інноваційного розвитку науково-технічного і виробничого комплексу України та її регіонів [7].

Регіональний розвиток нерозривно пов'язаний із розробкою регіональної політики. Регіональна політика держави – це система взаємовідносин центральних, місцевих органів влади і місцевого самоврядування в управлінні соціально-економічними процесами на певній території. Тому серед підходів до визначення регіонального розвитку особисте місце займає питання комплексного соціально-економічного розвитку території, яке прийшло на зміну регіональним пріоритетам.

Якщо до об'єкта управління можна віднести комплексний соціально-економічний розвиток території, то можна говорити про комплекс програм розвитку різноманітних сфер діяльності регіону, узгоджених за ресурсами, термінами, програмами.

Черепкова Т.М. пропонує наступну характеристику моделей економічного розвитку території (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика основних положень моделей економічного розвитку території [8]

Модель економічного сектору економіки	Характеристика економічного розвитку	Основні рушійні сили (механізм росту)
Теорія базового сектору економіки	Підвищення темпів зростання виробництва, доходів або зайнятості.	Зовнішній попит призводить до збільшення обсягів виробництва, доходів і зайнятості.
Сировинна теорія	Довгострокове зростання, рухомий експорт.	Зовнішні інвестиції у виробництво і попит на експортний товар.
Теорія секторів	Підвищення продуктивності праці.	Еластичність попиту та доходу, перерозподіл зайнятості.
Теорія полюсів зростання/поляризованого розвитку	Структурні зміни економіки, викликані зростанням в окремих галузях.	Виникають ефекти поширення інноваційної хвилі від центру до периферії.
Теорія міжтериторіальної торгівлі	Підвищення темпу економічного зростання.	Зростання накопичень підтримує інвестиції.
Теорія товарного циклу	Постійне створення і поширення виробництва нової продукції.	Фактором привабливості ринку для міжнародних компаній є вартість і доступність ресурсів.
Підприємницька теорія	Підвищення гнучкості економічної системи.	Інноваційний процес.
Неокласична теорія зростання	Підвищення темпу економічного зростання.	Зростання накопичень підтримує інвестиції.

Продовження табл. 2

Теорія гнучкої спеціалізації	Мобільне виробництво, інновація, і спеціалізація.	Прояв «сітьового» ефекту (кластеризації) в економіці.
Комплексна диверсифікація	Підвищення адаптивності економічної системи на основі диверсифікації.	Інтереси, інновації, інфраструктура, інформація, інвестиції.

Перераховані моделі економічного розвитку території відображають основні рушійні сили (механізми росту) їх розвитку. Завдання регіональної влади та органів місцевого самоврядування в сучасних умовах об'єднати інтереси учасників економічних процесів на території у напрямку їх розвитку за рахунок підвищення продуктивності праці, її мотивації, адаптивності економічної системи на основі диверсифікації, впровадження інновацій та залучення інвестицій. Цей підхід відображає стратегічний напрям соціально-економічного розвитку регіону. Ми згодні з тими дослідниками [3, 9], які під регіональним розвитком розуміють кількісні та якісні зміни внутрішньої соціально-економічної структури регіонів. Змінні величини, які визначають даний розвиток у середній та довгостроковій перспективі, згідно з Методикою Всесвітнього економічного форуму, поділяються на три категорії: технологічні, інституційні та макроекономічні. На регіональний розвиток дані категорії можуть чинити прогресивний або деградаційний характер, який має вираз у трьох його вимірюваннях: динаміці населення і робочої сили, зростання капіталу, підвищення продуктивності. Ці фактори призначені забезпечити зростання трудових ресурсів, капіталу, продуктивності праці, а також враховувати можливості регіонів та загальнодержавні інтереси.

Висновки. Таким чином, сучасні теорії розвитку соціально-економічних систем потребують переосмислення та формування систематичного підходу, врахування особистих факторів впливу на соціально-економічний розвиток.

Література:

1. Дунда С.П. Теоритичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства» / С.П. Дунда // Проблеми підвищення інфраструктури: зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 32. – С. 70–75.
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 4-е изд. – Н.: Азбуковник, 2001. – 940 с.
3. Бут Т.В. Соціально-економічний розвиток регіону: поняття і зміст / Т.В. Бут // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Вип. 6. – Ч. 4. – 2014. – С. 19–23.
4. Енциклопедичний словник з державного управління/ уклад. Ю.П. Сурнін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурніна. – К. НАДУ, 2010. – 820 с.
5. Методические подходы к выбору стратегии устойчивого развития территории в 2-х томах / под общей ред. А.Г. Шапара. – Днепропетровск: ИППЭНАМ Украины, 1996. – 334 с.
6. Тарадай В.Н. Особливості формування основних напрямів регіонального розвитку / В.Н. Тарадай // Наука й економіка. – 2012 – №4. – С. 267–270.

7. Бабич В.П. Розвиток соціальної сфери як передумова інноваційного розвитку науково-технічного і виробничого комплексу регіону / В.П. Бабич, В.П. Третьяк // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2008. – № 802. – С. 59–63.

8. Черепкова Т.Н. Оценка экономических ресурсов развития муниципальных образований: дисс... к.э.н. / Т.Н. Черепкова. – Новосибирск, 2009. – 161 с.

9. Регіональний розвиток та державна регіональна політика в Україні: стан і перспективи зміст у контексті глобальних викликів та європейських стандартів політики: аналітичний звіт / К. Меддюк, О. Мрінська, А. Ткачук, Ю. Третьяк. – К.: ТОВ «ІТЕМЛТД», 2014. – 452 с.

The current social and economic situation of regions and cities do not provide adequate living conditions for the population, the level and quality of life. Thus the urgent need to plan the development of future and socio-economic system of the region has appeared. The special role of the region is due primarily to the fact that the economy of the region is an integral reproductive structure where the reproduction of social and territorial community and gross regional product is implemented.

In current conditions the concepts like «local development», «regional development», and «local development» are widely used in scientific publications. Instead of sectoral approach of understanding the concept of «development», the essence of which was in the development of national programs, in the twentieth century the term «regional development» became actual and used.

Regional development is inseparably connected with the development of regional policy. Regional policy is a system of relations between central and local government and local authorities in the management of socio-economic processes in a particular area. Therefore among the approaches towards the definition of regional development the special attention is paid to the complex of socio-economic development of the area in order to replace the regional priorities.

The task of regional governments and local authorities in the present conditions is to combine the interests of participants of economic processes in the direction of their development by increasing productivity, motivation, adaptability of economic system based on diversification, innovation and investment promotion. This approach reflects the strategic direction of social and economic development.

The article studies the characteristics of the main provisions of the model of economic development area in the form of relevant theories.

Thus, the modern theory of social and economic systems requires rethinking and forming a systematic approach, taking into the account personal factors that influence the social and economic development.